

encara lo cap», *VidesR*, 264v2 (cf. la forma que encita el *DAG*, d'una versió moderna); «Ordonament de la lana, que hom no la gaus trer de Rosseyló ni de la terra del Sr. rey; ni bestiar per *tondre*», *Alart (Docs. en l. cat.*, 163); «si vols garir altre de tinya --- fes-li *tondre* lo cap» a. 1371; «que algú no gos obrar de remès curt, ço és de bèstia qui sia morta del temps que és *tosa* fins a St. Miquel de Setembre» a. 1424 (*InvLC*, s. v. *tinya* i *remès*). Veg. al II, 65a47 les disposicions sobre *boldrons tosos* de la Cort del Princ., de 1481.

També des d'antic es troba aplicat als pèls de la gent: «Bels senyós, dix la donzela, --- la co<r>rege --- yo la fiu de la cose de sobre mi que yo avie pus car, so és, de mos cabels, car --- avie yo --- lo pus bel cab de cabels que nula punclera pogués aver, mas --- fiu-ma *tondre* lo cab, e fiu-na la co<r>rege aytal con vós podets veser», Reixac (*Q.*, 168.4); «Ab la sanc de aquels poyls --- si guarex; si no, sia *tos* o taylat lo palpet --- e levar-s'a lo palpet, e no apuntaran les pastanyes dins», Alcoati (*f*^o 52v3).

Continua fins avui en normal ús literari, ben recordat pels grans escr.; sigui en sentit propi o figurat: «Sota 'l tallant, la víctima forceja, mes: —Ovella— / apar que l'Àngel cride— no't calrà, no, estrevar: / tes selves qui esplomissa, *tos* cingles qui estavella, / qui *ton* *tos* camps d'aurífic velló, t'ha d'escorxar», *All*, v, 6d. «En la terra, verge d'odis, / no hi havia *teu* i *meu*, / no hi havia furts ni codis, / ni més sobirà que Déu. / Mes --- fills de Caïn fundaren / la primera nació / --- / Hi hagué pobres i rics: / les ovelles foren *toses*, / ressonaren els repics / en les forges tenebroses», *Alcover (Poemes Bíblics* I, v. 58, O. C., 74).

Val a dir que en l'ús popular de les ciutats, i fins en la conversa rústica de certes comarques, aquest verb ha sofert molta concurrència d'*ESQUILAR* i *tosquirar* (*infra*), però encara s'usa al llarg dels Pirineus i en gran part de les Illes etc.; per ex. a l'Emp. aplicat al bestiar de llana («*tonre* el bè» s'anotava Comromines d'un pastor de Llers, 1898); *tónre* a l'alt Pallars (Tor de V. F., 1932); «el bon pastor *ton* y no *escorxa*» és dita proverbial a Mallorca (*DFgra.*, 602a); «*tondre*: esquil·lar» a Eiv. (PzCabr.); «anar a *tóne(r)* (*tona*, *DAG*): anar a tondre les ovelles», a Pollença. Més informació es trobarà en el *BDC* XIX, 211, sobre l'ús dels pastors; dels teixidors, en *BDC* IV, 157. D'un encreuament amb el sinònim *esquirar* nasqueren *tosquirar* (*infra*) i *tonrar*, usat a Tort. (*BDC* III, 111) i en FredSoler (*DAG*). (variants menys fidedignes o més alterades, en *BDC* IV, 160, i XIX, 211).

Del part. passiu *tos*, *tosa*, és versemblant que provingui el nom del poble i collada de *Toses* (*tózas*, ja *Tosos* el 839 a l'Acte de consagració de la Seu d'Urgell); i el nom de diversos cims, com *La Tosa* (*la tóza*, 2700 alt., entre Alp de Cerdanya i Bagà del Berguedà), així com molts on figura com a segon component (*Morral de Serratoses*), entre la PnaVic i St. Boi de Lluçanès; en tots els quals ve a ser sinònim de 'pelat'. Evitem el gros barbarisme de dir «(collada) de *Toses*» etc., amb s sorda.

TONDÈRE, després de passar a TONDÈRE es conservà

en totes les llengües romàniques: italià *tøndere* (després *tozare*), occità i fr. *tondre*, si bé escassament en cast. *tundir* i perdut en portuguès, llengües on sofrí la concurrència abassegadora del tipus *ESQUILAR*. La ò era breu, però es degué pronunciar tancada, davant la implosió nasal, en part del ll. vg. (com en *FRONT*).

DERIV.: *Tonedis* [1504], mal llegit *tonaduz* en un doc. de 1448 (*Mem. de Capmany* II, 440). *Tonedor* [1564, V. *infra*, a *tisores*; Lacav.; *BDC* IV, 157; XIX, 211]. *Tonement* [Lacav.]. *Toneson* en un doc. ross. de 1315: «pagarem per cascuna bèstia, sia feda o cabra o moton, exc[eptat] que sia viva, a la *toneson*», *RLR* XXIX, 160 (grafia aproximada de l'arcaic *tonēōn*, derivat abstracte amb -TIONEM). *Tonis*. *Toneire* antic nominatiu del nom d'agent *tonedor* (-ÏTOR, com en oc. ant. *tondeire/tondedor*), es conservà en una zona del NE. («Muntanya», *DAG*, *BDC* XIX, 211), així o trivialitzat en *tonaire*.¹

Tos, del part., ll. TONSUS, -SA, -SUM; adj. (*supra*), cita del S. XV en *DAG*. *Tosa* (de les ovelles etc.): *La Tosa*, poema de Costa i Llobera: «entre els pagesos mall. és una festa casolana que celebren al tondre les ovelles: conviden parents i amics que els facen aquesta feina, i els obsequien senzillament i abundant» (Costa). Descriu extensament aquesta gran operació rural JnRosselló, en una rica possessió del centre de l'Illa: «els tonedors --- anaven tallant la llana fina --- mig ajupits sobre l'ovella --- poc los mancava --- per acabar ja la *tossa*», i més en plural: «escoltant aquelles conterelles --- de les ovelles, del formatjar i de les *tosses* ---, aniria a la fira de Sineu --- llavors veuria les *tosses* de Son Corbella, que havien de fer-se --- més tard» (*En Rupi*, 78.2, 64.16, 64.3f.), en l'anòmala variant amb -ss sorda (també 67.14f.; *les toses* a 80.2), que sembla deguda a un participi analògic *tos/tossa* emmollat sobre els antics i etim. *tes/jessa*, *mes/messa*.

Tosella es diu d'una qualitat superior de blat, distingida de les altres menes de xeixa, perquè és sense aresta —com si hagués estat esquilada— a diferència de la *xeixa blanca* o *menuda*, i de la *roja* o *grassa*, i superior al *forment* (entre le: menes de gra destinat al consum de l'home, collits a l'estiu i sembrats a la tardor, cast. «*trigo candeal de 1.ª calidad, sin arista*», *Mem. Agr.* de la J. de Comerç de Bna. (v, 1817, p. 7); a l'alt Pallars *tóçéla*, la mena de blat o xeixa que fa el va més fi, més petita que el *forment* i ve més endarrerida (Cardós i V. Ferrera, 1932-4), fr. *touselle* (Ant. Thomas, *La Fontaine et les céréales, Rev. des Ét. Rabelaisiennes*, 1905); alt arag. *toçeta* (de: d'Ànsò fins a la vall de Tena: Casac. XXIV, s. v.; Kuhn, *RLiR* XI, 179), també un parell de testimonis cat. del S. XIV.

A causa del costum i cerimònia de tallar els cabells als xicots joves, aquests reberen la denominació de *to-set*; sobre la qual, Sperber, *BhZRP*. XXVII, 157-161; que en limita massa les conseqüències lingüístiques: perquè d'això vénen, no sols *tos*, *tosa*, *toiset* i el sic. *canesu*, sinó també els cast. *muchacho* i *moço*; més testimonis, en KHofmann (*RFgn.* I, 38, 326). D'aquí sobretot l'oc. ant. *tosa* 'noia', de les Pastorelles i de tots els trobadors; el dim. *toiset* (també oc. ant. «enfant,